

Ammiani Marcellini Rerum gestarum libri qui supersunt. Edidit *Wolfgang Seyfarth* adiuvantibus *Liselotte Jacob-Karau* et *Ilse Ulmann*. BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft Leipzig 1978. Vol. I stran L + 380, vol. II stran 248.

Po důkladných přípravných pracích, v jejichž průběhu bylo zpracováno dílo Ammianus Marcellinus: *Römische Geschichte (Lateinisch und deutsch und mit einem Kommentar versehen von W. Seyfarth)*, I—IV Berlin 1968—1971, vyšlo roku 1978 v edici Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana dvoudílné kritické vydání Ammianova latinského textu, připraveného W. Seyfarthem a dvěma dalšími pracovníci Akademie věd NDR (Akademie der Wissenschaften der DDR — Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie). Předchozí teubnerské vydání Gardthausenovo vyšlo již v letech 1874—1875 (stuttgartská reedice r. 1967), ale to se nestalo východí předlohou nové edice. Jí je plným právem Clarkovo berlínské vydání z let 1910—1915 (reedice r. 1963), o němž se W. Seyfarth vyjadřuje s největším uznáním (vol. I, str. V a XV „splendidissima Clarkii editio“).

K vypracování nového kritického vydání vedly editora, jak uvádí ve své předmluvě (vol. I, str. XV), tři hlavní důvody: 1. vymýtit z Ammianova textu emendace provedené v duchu ciceronské latiny, 2. dvojí Clarkův kritický aparát stáhnout do jednoho, 3. při rytmickém členění textu respektovat také stránku gramatickou a logickou.

Kdežto první důvod vyplývá z potřeby náležitě využít dlouhodobého bádání mnoha filologů o jazyku Ammiana Marcellina, jsou další důvody rázu spíše formálního. Zejména dvojí členění textu — rytmickým kursem zakončená kóla jsou oddělována většmi mezerami, gramatické členění souvětí je vyznačováno interpunkcí — se při hlasitém čtení jeví dosti problematické. Soudím, že by sama interpunkce mohla stačit k oběma účelům, zejména uvážíme-li, že různé velké mezery ztěžují práci sazečům a že následkem toho v textu větší mezera na mnoha místech chybí. Při vyznačování rytmicky zakončených úseků pouhou interpunkcí činí však potíže krátké parenteze (*sicut solebat, quoad vixerat, ut dictum est* apod.), které Clark dával do závorek a které by snad bylo možné čárkami vůbec neoddělovat, poněvadž zpravidla nejsou ohraničeny pauzami a zvukově splývají s ostatní větou.

Proti svému staršímu vydání se Seyfarth v nové edici ještě více přiklonil k rukopisnému čtení (srov. např. XIX 1,7 *fidenter Saporis suam operam nauaturus* > *fidenter domino operam nauaturas*; XIX 6, 7 *nocte squalida et inluni* > *nocte squalida et interlunio*; XXIII 1,7 *nihil remittentem uigoris* > *nihil remittente ui moris*; XXIV 1,6 *obsidebatur ... insula* > *obsidebatur insula*; XXIV 8,4 *consulta numinum scitabamur* > *consulta numinum citabantur*; XXIX 5,3 *indemnatus occideretur* > *condemnatus occideretur*; XXIX 5,23 *quos nescientes forsitan* > *quos scientes forsitan*; XXIX 5,41 *in suam perniciem ... praeceps* > *in suam perniciem praeceps*).

Seyfarth neznal Fontainovo vydání XXIII.—XXV. Ammianovy knihy (Paris 1977), o němž referujeme na jiném místě, ale je pozoruhodné, že oba vydavatelé došli nejjednou nezávisle na sobě ke stejné restituci rukopisného čtení (např. XXIV 1,6 *obsidebatur insula*; XXIV 8,4 *consulta numinum citabantur*). Jacques Fontaine uznal za možné vdat ještě další rukopisná čtení, např. XXV 4,5 *ad arces confugiens doctrinarum (arces VG, artes Vm3 ESBA Sey.)*, XXV 8,10 *quibus per secretiores addiderat litteras (per VEA Fon., om. G., imperator Her. Cl. Rol. Sey.)*, ale vzhledem k Seyfarthovu zdrženlivému postoji k pracovnímu postupu současných francouzských editorů Ammiana Marcellina by se asi stěží dal předpokládat výraznější Fontainův úspěch v Seyfarthově teubnerské edici. Stačí ostatně poznamenat, že Seyfarth několikrát ke škodě věci ponechal bez povšimnutí nejen domněle, ale i skutečně obhájená rukopisná čtení, která v druhém díle francouzské edice (Paris 1970) vydal Guy Sabbah.

Zvláště mne to překvapilo v XVII 4,6, kde Seyfarth dal znovu zbytečně přednost Cornelissenově konjektuře *inter delubra ingentia*, ačkoli Sabbah jasně prokázal oprávněnost rukopisného čtení *inter labra ingentia*. Rovněž bych býval neočekával, že Seyfarth nevědení do textu rukopisné čtení XXIX 4,5 *procincti pergebant ulterius*, na jehož paralelu (XX 11,19 *legiones procinctae celeri gradu uenerunt*) jsem upozornil (Eirene XII — 1974, str. 104).

V nově vydaném textu zůstává pořad ještě mnoho slov, před nimiž je crux philologorum (XIV 6,9 † *expectantes*; XIV 7,9 *ne † uisitae*; XV 4,6 † *progrontusque*; XV 4,11 † *usuentere*; XV 5,5 † *caperem tempore*; XV 9,8 *scrutantes † seruiani et*; XVI 8,7 *minaciter † posse*; XIX 6,10 † *nudarent mimperta*; XXI 13,13 † *ut scelestae factorum ultricem*; XXI 16,6 *ut nec † mare ministro*; XXII 8,4 † *ad se uncens*; XXIII 6,11 † *qua nauigatio*;

XXIII 6,31 *ciuitatibus* † *quibus*; XXIV 1,1 † *extracta quiete*; XXIV 3,11 † *procia nauibus*; XXIV 6,15 † *magis tum*; XXV 3,21 † *eletantem*; XXV 4,2 † *augis larens*; XXV 6,4 † *uaccatum*; XXV 6,5 † *est in ualle*; XXVI 10,9 † *itum detestandum*; XXVIII 1,36 † *damusam*; XXVIII 4,19 *digitis* † *et metatis Neid*; XXVIII 4,26 ... † *umrom atque*; XXIX 4,5 † *equirat erat*; aj.).

V dochovaném Ammianově textu je kromě koruptel velké množství lakun. Mnoho mezer je viditelných v základním Fuldsko-Vatikánském kodexu (V), mnohé, vzniklé při opisování textu vynecháním slov i celých řádků, byly rozpoznány později. Jen některé z nich mohl S. Gelenius (= Zikmund Hrubý z Jelení) ve Frobeniově basilejském vydání z roku 1533 doplnit podle rukopisu Hersfeldského, dnes kromě Marburských fragmentů (M) ztraceného, o němž se nyní již bezpečně ví, že byl v IX. století předlohou rukopisu V (srov. vol. I, str. VIII; chybné datování rukopisu M v předmluvě na str. XLIX do IX./X. století bylo zřejmě mechanicky převzato z Clarkova vydání). Seyfarth se právem na mnohé Geleniovy varianty dívá kriticky (srov. vol. I, str. XII), ale v XXII 13,5 se asi zbytečně bál přijmout Geleniem doplněné čtení *quartum nonas Decembres* (*quartum decembres* V).

Velký počet lakun v textu postřehli tedy teprve novodobí editoři a emendátoři, a vyznačením některých dalších lakun by se daly odstranit i některé výše uvedené cruces (např. XXI 13,13 *tamquam favillas se ... facturamque deinde ut soelete factorum ulricem*; XXIV 1,1 ... *extracta quiete*), kdežto v jiných případech bychom crux očekávali na jiném místě (např. XIX 6,10 *nudarent* † *imperta*) a u přesného znění koruptely (např. XXVIII 4,26 ... † *um romaque*), anebo při jiné interpunkci vůbec jeho vypuštění (XXIV 6,15 *quod ignoratus ubique dux esset an miles magis, tum ita rem prospere gesserat*). V posledně uvedeném příkladě preferuje Seyfarth rytmický kursus (*dux esset an miles, † magis tum*) a nejinak si počíná při Ammianově popisu hrocha (XXII 15,21 *Hippopotami quoque generantur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carentia sagacissimi, ad speciem equorum bifidos ungues habentes caudasque breues*), takže Ammianus tu před námi neuvěřitelným způsobem vystupuje jako hlupák, který neví, že je kuň lichokopytník.

Při posuzování různých emendací je třeba úzkostlivě dbát na stupeň jejich pravděpodobnosti a rozhodně nepreferovat stůj co stůj čtení tzv. vžitě. Této praxe se však Seyfarth ani ve svém novém vydání nedokázal plně oprostít a bohužel se — třebaš výjimečně — nevyhnul ani takové emendaci, která při přesném překladu musí vzbudit nemalé rozpaky. Jeho neorganické spojení Geleniovy varianty se slovesným tvarem převzatým z rukopisu V, jež vyústilo ve větu XX 4,13 *in statua solita cessarunt* (*ut instatui solita cessarunt* V, *in statua solita recesserunt* G), jsem odmítl již dříve (Eirene X-1972, str. 18) a jednoduchou opravou Geleniem i Seyfarthem vypuštěného *ut* na *ablative uita* jsem dospěl k plně srozumitelnému čtení *uita in statuus solita cessarunt* (vel *cessauerunt* c. c.); nově teubnerské vydání však mou emendaci registruje pouze v kritickém aparátě.

Bohatý kritický aparát patří k nesporným kladům nového vydání, ale i v něm lze ojediněle nalézt některé nepřesnosti. Např. v XXIX 5,13 se Seyfarth k opravě jména *Salmaces* (V) na *Zammac* dovolává (vol. II, str. 117) nejen samotného Ammiana (XXIX 5,2), ale také dochovaného nápisu (Dessau ILS 9351), v němž však příslušné jméno zní *Sammac* a v genitivu *Sammacis*.

Vcelku je ovšem nová edice Ammiana Marcellina vzorně připravena. Má obsáhlou latinskou předmluvu (vol. I, str. V—L), v níž jsou charakterizovány nejvýznamnější rukopisy (chybí však jejich stemma) i edice a v hlavních bodech je zdůvodněna potřeba nového vydání. Rozsáhlý a nadmíru poučný je také seznam všech vydání, překladů a odborné literatury (vol. I, str. XXV—XLVIII) a v závěru II. svazku (str. 202—248) si zaslouží ocenění velmi užitečné rejstříky.

Seyfarthovo teubnerské vydání Ammiana Marcellina lze tedy hodnotit jako významný vědecký přínos. Nejen totiž nahrazuje starší a ve své době vynikající vydání Clarkovo, ale opírá se také o propracovanou metodologii moderní ediční práce. V Seyfarthově pracovním postupu jsou ovšem některé podstatné rozdíly proti zásadám uplatňovaným v současné době francouzskými editory Ammiana Marcellina. Proto chci o této problematice v dohledné době napsat pro časopis Eirene detailnější studii.